

Tuomas Pakkonen

MATALAN KYNNYKSEN KOHTAAMISPAIKKA YHTEISÖLLISEN
OPPILASHUOLLON TOIMINTAMALLIKSI

sosiaalialan koulutusohjelma
lastensuojelun, perhetyön ja nuorisokasvatuksen suuntautumis-
vaihtoehto
2019

MATALAN KYNNYKSEN KOHTAAMISPAIKKA YHTEISÖLLISEN OPPILASHUOLLON TOIMINTAMALLIKSI

Pakkonen, Tuomas
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Toukokuu 2019
Sivumäärä: 34
Liitteitä: 0

Asiasanat: yhteisöllisyys, osallisuus, oppilashuolto

Opinnäytetyön aiheena oli sovittaa Lahdessa alun perin lukiolaisille kehitetty toimintamalli perusopetuksen 7.-9. luokille. Toimintamalli oli matalan kynnyksen kohtaamispaikka, jossa oppilaat ja oppilashuolto saattoivat kohdata vapaamuotoisesti erilaisista hyvinvointia tukevista teemoista keskustellen. Tavoitteena oli jäsentää toimintamalli järkeväksi kokonaisuudeksi, joka olisi helposti hyödynnettävissä eri kouluissa.

Raportin teoreettisessa osiossa esiteltiin perustelut toimintamallin olemassa ololle. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa korostettiin yhteisöllisen oppilashuollon ensisijaisuutta yksilölliseen työhön nähden. Lisäksi toimintamallin pätevyyttä tukevia lakeja olivat lastensuojelulaki ja perusopetuslaki. Lastensuojelulaista nostettiin esille ehkäisevälastensuojelu ja miten toimintamalli vastaa tähän osana muuta oppilashuolto-työtä. Perusopetuslaista nostettiin taas esille oppilaiden osallisuuden edistäminen yhtenä koulun tehtävänä. Teoreettisessa osiossa keskityttiin myös paljon yhteisöllisyyden ja siihen liittyvän toiminnan hyötyihin.

Opinnäytetyö toteutettiin projektina, jossa työparina toimivat koulukuraattori ja perhetyöntekijät toteuttivat toimintaa. Toiminnalle suunniteltiin aikataulu, oppilaiden kanssa käsiteltävät teemat jokaiselle toimintakerralle, työjako projektissa, tavoitteiden arviointi sekä muut käytännön toteuttamiseen liittyvät asiat. Projektissa toimintakertoja oli kuusi, joiden pohjalta saatiin riittävä aineisto projektin päättämiseen. Toimintamalliin kehittyi hyviä käytäntöjä toteutuksen edetessä. Käytännöistä kerrottiin projektin päättämistä ja arviointia käsittelevässä osiossa.

Projektissa päästiin tavoitteeseen, sillä toimintamalli saatiin jäsennettyä kokonaisuudeksi, joka on helposti perusopetuksessa olevien oppilaiden kanssa työskentelevien ammattilaisten hyödynnettävissä. Oppilaat löysivät toiminnan ja osallistuivat keskusteluihin aktiivisesti. Työpari koki toimintamallin myös hyväksi ja he olivat kiinnostuneet jatkamaan toimintaa. Näin ollen voidaan todeta, että toimintamalli on hyvä tapa edustaa oppilashuoltolain henkeä.

A LOW THRESHOLD MEETING POINT AS OPERATIONS MODEL IN COMMUNAL STUDENT WELFARE

Pakkonen, Tuomas

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Social Services

May 2019

Number of pages: 34

Appendices: 0

Key words: communality, complicity, student welfare

The purpose of this thesis was to fit an operations model originally developed for secondary school students in Lahti for basic education 7.-9. grades. The operations model was a low threshold meeting point where students and student welfare workers may have met while discussing informally about themes of well-being. The goal was to outline the model to a rational entity which could be easily utilized in other schools.

In theoretical part of this thesis arguments for operations model's existence were presented. Communal student welfare work was emphasized as primary form compared to individual level in the student welfare law. Other laws supporting validity of the operations model were the child welfare law and the basic education law. From the child welfare law was highlighted the preventative child protection and how the operations model measure up this as a part of the rest of student welfare work. From the basic education law was highlighted schools function in promoting the complicity of students. Theoretical part was also concentrated alot in communality and actions regarding it and their benefits.

This thesis was carried out as a project in which school social worker and family social worker carried out the activity. There were planned schedule, themes, distribution of work during the project, the valuation of goals and other matters concerning the realization. The project included six sessions which provided sufficient data for ending the project. There formed good practices as the realization went on. Practices were told about in the part concerning ending and valuating the project.

The project made it's goal since the operations model was fit to a entity which is easily utilized by professionals working with students in basic education. The students found the activity and they took actively part in the discussions. The school social worker and family social worker witnessed the operations model to be a good thing and they were interested in carrying it on. In this case it can be stated that the operations model is a good way of representing the ethos of the student welfare law.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 PROJEKTIN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	7
2.1 Lahden malli.....	7
2.2 Yhteisöllisyys	8
2.3 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki	10
2.4 Perusopetuslaki	10
2.5 Ehkäisevä lastensuojelu	11
3 PROJEKTIN TARKOITUS JA TAVOITTEET	11
4 PROJEKTIN SUUNNITTELU.....	13
4.1 Projektin rajausta ja riskit	13
4.2 Toiminnan suunnittelu työparin kanssa	13
4.2.1 Aikataulu	13
4.2.2 Tiedottaminen	13
4.2.3 Tehtävien jakautuminen toteutuksessa.....	14
4.2.4 Toimintakerrat, teemat ja niiden rajausta.....	14
4.2.5 Toiminnan arviointi.....	15
4.2.6 Toimintamallin toistettavuus.....	15
5 PROJEKTIN TOTEUTTAMINEN JA TULOS	16
5.1 Ensimmäinen toimintakerta	16
5.1.1 Toteutuksen kuvaus.....	16
5.1.2 Työparin kommentit.....	16
5.1.3 Oppilaiden palaute	17
5.1.4 Huomiot	17
5.2 Toinen toimintakerta	18
5.2.1 Toteutuksen kuvaus.....	18
5.2.2 Työparin kommentit.....	19
5.2.3 Oppilaiden palaute	19
5.2.4 Huomiot	20
5.3 Kolmas toimintakerta	21
5.3.1 Toteutuksen kuvaus.....	21
5.3.2 Työparin kommentit.....	22
5.3.3 Oppilaiden palaute	22
5.3.4 Huomiot	23
5.4 Neljäs toimintakerta	23
5.4.1 Toteutuksen kuvaus.....	23

5.4.2 Työparin kommentit.....	24
5.4.3 Oppilaiden palaute	25
5.4.4 Huomiot	25
5.5 Viides toimintakerta	26
5.5.1 Toteutuksen kuvaus.....	26
5.5.2 Työparin kommentit.....	26
5.5.3 Oppilaiden palaute	27
5.5.4 Huomiot	27
5.6 Kuudes toimintakerta	27
5.6.1 Toteutuksen kuvaus.....	27
5.6.2 Työparin kommentit.....	28
5.6.3 Oppilaiden palaute	28
5.6.4 Huomiot	29
6 PROJEKTIN ARVIOINTI JA PÄÄTTÄMINEN	29
6.1 Toimintamallin toteuttaminen suhteessa teoreettiseen taustaan	29
6.1.1 Oppilaiden näkökulma	29
6.1.2 Toteuttavan työparin näkökulma	30
6.1.3 Kouluyhteisön näkökulma	31
6.2 Hyvät käytännöt toimintamallissa.....	31
6.3 Toimintamallin tulevaisuuden näkymät.....	32
LÄHTEET.....	34

1 JOHDANTO

Vuonna 2018 Lastensuojelun Keskusliitto ja Huoltaja-säätiö myönsivät lahtelaiselle opiskelijahuollon työparille Kunnallinen lastensuojeluteko 2018 -tunnustuksen kehittämistään toimintamallista. Toimintamalli on matalan kynnyksen kohtaamispaikka lukiolaisille. Lukiolaiset voivat tulla keskustelemaan ajankohtaisista teemoista opiskeluhuollon työntekijöiden sekä ikätovereidensa kanssa. Kohtaamispaikkaa luotsaavat työparina lukiokuraattori ja terveydenhoitaja. (Lastensuojelun Keskusliiton www-sivut 2018.)

Tämän opinnäytetyön tehtävänä on tuoda Lahdessa kehitetty toimintamalli perusopetuksen 7.-9. luokille ja muotoilla se juuri tälle kohderyhmälle sopivaksi. Tarkoitus on tuoda toimintamalli pysyväksi osaksi oppilashuoltoryhmän toimintaa ja edistää yhteisöllistä toimintakulttuuria sekä kehittää ennaltaehkäisevää työskentelyä koulussa.

Toimintamallista on oppilashuollolle hyötyä, sillä toimintamalli edustaa oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaista yhteisöllisen työn henkeä. Toiminnan toteutus itsessään ei vaadi suuria resursseja ja siinä voidaan tässä tapauksessa hyödyntää uutta perhetyöntekijää, joita Porin kaupunki on muutamien kouluihin sijoittanut. Perhetyöntekijä toimii projektissa koulukuraattorin työparina. Oppilashuollon toimijat tulevat myös nuorten lähelle ja näin nuorille tutuksi. Matala kynnykset tulee esille erityisesti siinä, että paikalla on muitakin nuoria, eikä kenenkään yksittäisen henkilön asioita käsitellä varsinaisesti. Jokaisella tapaamiskerralla on teema, joka liittyy nuorten kasvuun ja kehitykseen ja tukee näitä yksilöllisiä prosesseja tarjoamalla tietoa ja foorumin, jossa pohtia ja keskustella asioista ammattilaisten sekä vertaisryhmän tuella. Kun toiminnassa havaitaan tarve yksilölliseen tukeen, pystyy oppilashuolto tarttumaan havaitsemaansa asiaan. Tällä tavalla alkaneista asiakkuuksista on jo Lahdessa-kin kokemusta (Kuisma & Heinonen 2017). Ensisijaisesti toiminnan tehtävänä on

madaltaa myös oppilaiden kynnystä varata oppilashuollon toimijoilta yksilötapaami-
siin aikoja. Toisaalta asiakkaita voidaan ohjata myös yksilötapaamisissa osallistu-
maan kohtaamispaikan toimintaan.

2 PROJEKTIN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyön kaksi keskeistä taustatekijää ovat yhteisöllinen toimintakulttuuri sekä oppilas- ja opiskelijahuoltolaki. Nämä tekijät liittyvät toisiinsa, sillä vuonna 2014 voimaan tulleessa uudessa oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa nostetaan esille yhteisöl-
linen opiskeluhoito, jossa yhteisöllisyyttä edistävät toimintatavat ovat kaikkien
opiskeluhoitojen toimijoiden vastuulla (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 4
§). Yhteisöllinen toimintakulttuuri sopii hyvin yhteen oppilashuollon ennaltaehkäise-
vän toimijan roolin kanssa. Oppilashuollon tekemä ennaltaehkäisevä lastensuojelu
vaikuttaa myös lastensuojelun asiakkuuksiin ja näin ollen sen aiheuttamiin kuluihin.
Lastensuojelulaissa säädetään ennaltaehkäisevästä lastensuojelusta (Lastensuojelu-
laki 417/2007, 3 a §). Kun yhteisöllisen työn kulttuuri rantautuu kouluihin vahvem-
min, uskotaan, että yksilöllinen työ tulisi vähentymään (Perälä M-L. 2015, 78). Käy-
tännöstä nouseva tausta opinnäytetyölle tulee Lahden mallista.

2.1 Lahden malli

Lahdessa matalankynnyksen kohtaamispaikasta on muodostunut yhteisöllinen toi-
mintamalli, joka on laajentunut palvelemaan nyt myös ammattiin opiskelevia. Mu-
kaan on otettu myös kolmannen sektorin ja nuorisopalveluiden toimijoita, jotka vie-
railevat toisinaan kohtaamispaikalla, kun kohtaamispaikan teema liittyy toimijoiden
omaan erityisosaamisalueeseen (Kuisma & Heinonen 2017). Tällainen positiivinen
kokemus on toiminut innoittajana tälle projektille ja antaa myös ajatuksia, miten ja
mihin suuntaan toimintaa voi tulevaisuudessa kehittää.

Toiminta-ajatus on opinnäytetyössä otettu pääpiirteissään Lahden mallista. Monia asioita on kuitenkin pelkistetty. Keskusteltavat teemat ovat esimerkiksi rajattu tarkemmin. Tämä ero tulee pitkälti myös siitä, että toimintaa on päätetty tässä mallissa toteuttaa kerran viikossa yhdellä pitkällä välitunnilla, kun taas Lahden mallissa toimintaa toteutettiin useammassa osassa päivän aikana.

Palautetta ja kehitysehdotuksia on kerätty, kuten Lahden mallissakin, sillä yhtenä näkökulmana toiminta-ajatuksessa on oppilaiden osallistaminen toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen. Oppilaat ovat myös saaneet nimetä toiminnan, kuten Lahden mallissakin.

2.2 Yhteisöllisyys

Yhteisöllisyydestä puhuttaessa yksilöllinen kokemus osallisuudesta on merkittävässä roolissa, kun arvioidaan toimia, joilla pyritään lisäämään yhteisöllisyyttä. Yleisesti osallisuus on tunne, joka syntyy, kun yksilö on osallisena jossakin yhteisössä (Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen [www-sivut](http://www.sivut) 2019). Hämäläisen ja Nivalan mukaan yhteisöillä on myös kasvattava voima. Kasvatuksen positiiviset vaikutukset ovat taas sidoksissa yksilöiden välisiin suhteisiin yhteisön sisällä. Yhteenkuuluvuuden tunne on yksi hyvä yhteisöllistä kasvatusta tukeva elementti. Yksilöiden väliset suhteet taas kehittyvät erilaisissa yhteisön vuorovaikutustilanteissa. (Hämäläinen & Nivala 2008, 156-157.) Yhteisöllisyys terminä on monisyinen ja sitä määritellään monenlaisista näkökulmista. Yleisesti yhteisöllisyys nähdään myönteisenä ja tavoiteltavana asiana ja sen puuttuminen taas yksilöiden pahoinvointia selittävänä tekijänä. Toisinaan se nähdään itsestään selvänä yksilöiden ongelmia korjaavana asiana. (Paasivaara & Nikkilä 2010, 7-9.)

Raivio ja Karjalainen tarkastelevat osallisuutta teoksessaan kolmen tekijän kautta. HAVING, eli yksilön taloudellinen toimeen tuleminen; ACTING, eli yksilön mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa itseään ja yhteisöään koskevaan päätöksentekoon; BELONGING, eli yksilön kuuluminen johonkin yhteisöön tai yhteisöihin (Raivio & Karjalainen 2013, 16). Erityisesti belonging on osallisuuden osa-alue, johon vaikut-

taa myös yksilön oma kokemus yhteisöön kuulumisesta. Raivio ja Karjalainen perustavat jakonsa Allardtin hyvinvoinnin osa-alueisiin. Allardt mainitsee teoksessaan yhteisyyssuhteiden merkityksen yksilölle. Yksilöllä on tarve kuulua tätä tukevaan yhteisöön. (Allardt 1976, 32-49.)

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos on kerännyt vuoden 2017 kouluterveyskyselyn tulokset ja havainnollistanut niitä lukuina. Kyselyssä Porin alueella 8. ja 9. luokkalaisista 27,9% koki olevansa täysin samaa mieltä, että kokevat olevansa tärkeä osa luokkayhteisöään ja 32,6% koki olevansa samaa mieltä väitteen kanssa. Kokemuksessa koko kouluyhteisöön kuulumisesta 24,5% oli täysin samaa mieltä ja 26,8% samaa mieltä. Porin alueen tuloksissa ei ole valtakunnallisiin tuloksiin verrattuna suurta eroa, vaan puhutaan muutamasta prosentista näissä kahdessa vastausvaihtoehdossa, molemmissa väittämissä. (Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen www-sivut 2019.) Kyselyn tuloksista voidaan siis päätellä, että Porin alueen vastanneista 8. ja 9. luokkalaisista puolet eivät joko tiedä kantaansa asiaan tai ovat eri mieltä väitteiden kanssa. Tämä on se osa, johon yhteisöllisellä toimintakulttuurilla tulisi kouluissa pyrkiä vaikuttamaan, jotta yhä useampi oppilas kokisi kuuluvansa koulun sisäisiin yhteisöihin ja olevansa niissä tärkeä.

Helsingin kaupungin ja Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen teettämässä tutkimuksessa on havaittu, että yhteisöllisellä kulttuurilla koulussa on yhteys opiskeluun- ja sosiaalisiin tilanteisiin liittyviin taitoihin sekä oppilaan yleiseen jaksamiseen koulussa. Oppilaiden vastausten perusteella käy ilmi, että yhteisöllisellä toimintakulttuurilla on monia positiivisia vaikutuksia, jotka edesauttavat oppilaiden oppimisen lisäksi oppilaiden omaa kasvua ja kehitystä. (Roine, Puusniekka, Luopa, Kinnunen & Jokela 2011, 19-23.) Yhteisöllisyyden avulla esimerkiksi oppilaiden empatiataidot voivat kehittyä ja oppilaat voivat kokea osallisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Tiedetään myös, että yhteisöjen olemassaolon yksi perusedellytys on myötätunto (Sjöroos 2010, 27-28). Voidaan siis sanoa, että empatiataidot ovat sekä yksilöä, että koko yhteisöä hyödyttävä voimavara.

2.3 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain vuoden 2014 uudistuksen myötä yhteisöllinen ulottuvuus on oppilashuoltotyössä vahvemmin esillä. Lain uudistuksessa lakiin lisättiin yhteisöllinen oppilashuolto. Laissa yhteisöllisellä oppilashuollolla tarkoitetaan toimintakulttuuria, jolla pyritään tuottamaan oppilaille positiivisia vaikutuksia, kuten edistää hyvinvointia ja oppimista. Yhteisöllinen oppilashuolto on laajempi käsite, kuin yksilöllinen oppilashuolto ja sen toteuttaminen on koko oppilaitoksen henkilökunnan vastuulla. Tarkemmin oppilaiden kanssa työskentelevillä ja oppilashuollon toimijoilla on kyseinen vastuu. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 4 §.) Pykälä jättää paljon tulkinnan varaa, joten varmasti yhteisöllistä oppilashuoltoa voidaan järjestää hyvin monella tapaa ja nähdä monenlaiset toiminnan variaatiot nimenomaan osana yhteisöllistä toimintakulttuuria. Laki ei nimittäin määrittele tarkemmin raameja yhteisöllisen oppilashuollon toteuttamiselle. Esimerkiksi Mahkonen esittää, että lain hyvinvointisuunnitelmaa koskeva pykälä voi toteutua eri puolella Suomea kouluissa eri tavoin (Mahkonen 2014, 66). Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki määrittelee ensisijaiseksi ennaltaehkäisevän työn muodoksi yhteisöllisen oppilashuollon (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 3§). Näin ollen opinnäytetyössä esitetty toimintamalli saa vahvasti tukea lainsäädännöstä.

2.4 Perusopetuslaki

Perusopetuslaki määrittelee koulun yhdeksi tehtäväksi osallisuuden edistämisen tarjoten oppilaille mahdollisuuden osallistua toimintaan ja itseään koskevaan päätöksentekoon (Perusopetuslaki 1998/628, 47 a §). Tästä syystä voidaan sanoa, että matkailan kynnyksen kohtaamispaikka toteuttaa niin Oppilas- ja opiskelijahuoltolain- kuin myös Perusopetuslain henkeä. Oppilaille tarjotaan mahdollisuus osallistua yhteiseen toimintaan. Lahden mallissa opiskelijat vaikuttivat myös itse paljon kohtaamispaikan teemoihin sekä välittömällä palautteella, että kirjallisella palautteella, jonka mukaan ohjannut työpari muotoili toimintaa kävijöiden mukaiseksi (Kuisma & Heinonen 2017). Projektissa otetaan huomioon oppilaiden tarpeet. Jos jokin aihe nousee erityisesti esille, arvioi toteuttava työpari mahdollisuuden käsitellä teema kohtaamispaikalla.

2.5 Ehkäisevä lastensuojelu

Ehkäisevä lastensuojelu, määritellään Lastensuojelulaissa. Kuntien tehtäviin kuuluu lastensuojelun ohella myös ehkäisevä lastensuojelu, jota tarjotaan tuen ja erityisen tuen muodoissa. Ehkäisevä lastensuojelu on lastensuojelun ensisijainen muoto, sillä sitä toteutetaan, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkuudessa. Ehkäisevän lastensuojelun toteuttaminen kuuluu esimerkiksi opetukseen sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Muita tahoja ovat esimerkiksi nuorisotyö, päivähoido sekä äitiys- ja lastenneuvola. (Lastensuojelulaki 417/2007, 3 a §.) Opinnäytetyössä esitetyn toimintamallin voidaan katsoa olevan yksi tapa tehdä ehkäisevää lastensuojelutyötä oppilaitoksessa.

Ennaltaehkäisevä näkökulma näkyy myös oppilashuoltotyössä. Yhteisöllisellä toimintakulttuurilla pyritään ennaltaehkäisevästi vähentämään yksilöllisiä, usein enemmän korjaavia oppilashuollon toimia (Perälä M-L. 2015, 78). Mahkonen esittää myös yhteisöllisen oppilashuollon ennaltaehkäisevänä työnä ja yksilöllisen taas korjaavana (Mahkonen 2014, 65-70). Ehkäisevän lastensuojelun järjestämisvastuut on Lastensuojelulaissa lueteltu, mutta tarkemmin palveluita ei ole eritelty (Räty 2015, 4-5). Mahkonen huomio oppilashuoltolakiin liittyen on asiassa keskeinen. Käytännöt voivat poiketa koulujen välillä. (Mahkonen 2014, 66.) Näin ollen voidaan sanoa, että tällaiset selkeät toimintamallit, jotka tukevat yhteisöllistä toimintakulttuuria kouluissa, linjaavat ehkäisevää lastensuojelua erityisesti perusopetuksen osalta.

3 PROJEKTIN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Tavoitteena on tuoda Lahdessa kehitetty toimintamalli perusopetuksen oppilashuollon käyttöön ja muotoilla se perusopetuksen 7.-9. luokkalaisille sopivaksi. Toimintamalli on matalan kynnyksen kohtaamispaikka, jossa ohjattua toimintaa on mahdollisimman vähän. Toimintaa ohjaavat koulukuraattori ja koulun perhetyöntekijä työparina. Ainoastaan keskustelua ohjaava teema on asetettu ja tarpeen vaatiessa voidaan hyödyntää joitakin keskusteluun virittäviä työmenetelmiä tai materiaalia. Lahden

mallin mukaisesti oppilaat voivat vaikuttaa palautteellaan teemoihin, joten työparilta vaaditaan joustavuutta.

Kohtaamispaikka kokoontuu Noormarkun yhtenäiskoululla, oppilaskunnan tiloissa. Jos havaitaan, että halukkaita kävijöitä on paljon, pohditaan esimerkiksi liikuntasalin käyttömahdollisuutta, kun siellä ei ole opetusta. Toimintaan hyödynnetään koulun työjärjestyksen mukaista pitkää välituntia. Kohtaamispaikka saa mahdollisesti myös oman nimen (vrt. Lahdessa Huoltoasema). Oppilaat saavat vaikuttaa kohtaamispaikan nimeämiseen.

Toiminta toteutetaan kevään 2019 aikana. Tarkat ajankohdat ja teemat tarkentuvat toiminnan toteutuksen edetessä. Suunniteltuja teemoja on noin kymmenen, joita ovat esimerkiksi seksuaalisuus, sosiaalinen media, uni ja lepo, päihteet sekä perhe. Opin näytetyö on rajattu noin viiteen teemaan, joiden käsittelyn jälkeen tarvittava aineisto olisi hankittuna. Teemojen tarkoitus on antaa suuntaa keskustelulle. Kohtaamispaikkojen pääasialliset sisällöntuottajat ovat siis oppilaat itse. Työpari voi halutessaan kuitenkin toteuttaa jonkin aiheeseen virittävän harjoituksen tai hyödyntää jotakin materiaalia, jos katsovat sen aiheen tai toteutuksen aikana nousseiden havaintojen kanalta tarpeelliseksi.

Matalan kynnyksen kohtaamispaikka edistää koulun yhteisöllistä kulttuuria ja oppilaiden osallisuutta, sillä he voivat vaikuttaa toiminnan sisältöön. Pääasiassa lainsäädännöstä nousseet elementit määrittelevät tarpeen toiminnalle ja toiminta vastavuoroisesti vastaa tarpeeseen.

Osallistun itse pääasiassa jokaiseen tapaamiskertaan. Havainnoin tapaamiskerroilla kävijämääriä ja keskustelun aktiivisuutta. Arvioin myös teemojen toimivuutta kyseisellä kohderyhmällä. Yksi arvioinnin kohde on toteutuksen aikataulu. Toiminnan vaikuttavuutta oppilaisiin tai koko kouluyhteisöön en pysty kovin tarkasti arvioimaan, mutta olen esittänyt, että tämä on tulevaisuudessa mahdollisesti tutkittava asia. Kerään työparilta jokaisesta toteutuskerrasta lyhyesti kommentit.

4 PROJEKTIN SUUNNITTELU

4.1 Projektin rajausta ja riskit

Toiminnan kohderyhmä on Noormarkun yhtenäiskoulun 7.-9. luokat. Toiminnan tarkoitus on edistää oppilaiden hyvinvointia. Mahdollisuuksien mukaan oppilaille voidaan tarjota myös välillä jotakin välipalaa kohtaamispaikalla. Kuten teoriaosuudessa mainittiin, yhteisöllisyydellä on yhteys opiskelutaitoihin ja koulussa jaksamiseen, joten koko kouluyhteisö hyötyy toiminnasta välillisesti.

4.2 Toiminnan suunnittelu työparin kanssa

4.2.1 Aikataulu

Toiminta toteutetaan aikavälillä 4.3.-27.5.2019. Aineiston keruu päättyy jo 8.4.2019, jolloin kohtaamispaikka on kokoontunut kuusi kertaa. Olen arvioinut, että tällöin aineisto on riittävä. Jokaisella kokoontumiskerralla käytettävissä on 25 minuuttinen välitunti.

4.2.2 Tiedottaminen

Tiedottamiseen hyödynnetään koulun ja kodin välistä viestipalvelu Wilmaa. Koteihin lähetetään viesti, jossa kerrotaan, että tällainen toiminta alkaa, sen toiminta-ajatus, kerrotaan ensimmäisellä tapaamiskerralla järjestettävästä nimikilpailusta, joillakin kerroilla tarjottavasta välipalasta sekä toiminnan yhteydestä tähän opinnäytetyöhön. Lisäksi opinnäytetyön kirjoittajan sähköpostiosoite tulee viestiin, jotta huoltajat tai oppilaat voivat tarvittaessa esittää kysymyksiä opinnäytetyöhön liittyen. Pääasiallinen vastuu tiedottamisesta on koululla.

4.2.3 Tehtävien jakautuminen toteutuksessa

Työpari toteuttaa ja ohjaa toimintaa pääasiallisesti. Minun tehtäväni on kerätä palaute, havainnoida, arvioida ja lisäksi ohjaan yhden toimintakerran perhetyöntekijän kanssa kuraattorin ollessa pois. Koulun vastuulle jää tiedottaminen, toiminnan pääasiallinen järjestämisvastuu, tilat sekä mahdolliset välipalat ja nimikilpailun palkinto. Mahdolliset muut yhteistyökumppanit koulukuraattorin, perhetyöntekijän ja rehtorin lisäksi tarkentuvat toteutuksen aikana. Mahdollisuudesta pyytää esimerkiksi kouluterveydenhoitajaa vetovastuuseen sopivassa teemassa keskusteltiin myös.

4.2.4 Toimintakerrat, teemat ja niiden rajaus

Aineisto hankitaan kuuden toimintakerran ajalta. Tämän jälkeen toiminta jatkuu koulukuraattorin ja perhetyöntekijän ohjaamana loppukevääseen. Näiden toimintakertojen teemat ovat kiusaaminen, vihanhallinta, jännittäminen, erilaisuus ja suvaitsevaisuus sekä viimeinen toimintakerta, joka on tarkoitettu pelkästään oppilaiden vanhemmille.

Ensimmäisellä toimintakerralla teemana on stressi. Tällä kerralla järjestetään myös nimikilpailu, jossa oppilas saa keksiä kohtaamispaikalle nimen. Ehdotuksista valitaan sopivin seuraavaan kertaan mennessä.

Toisen kerran teemana on pelaaminen. Tällä kerralla minä ohjaan keskustelua perhetyöntekijän kanssa kuraattorin ollessa pois. Pyrin osallistumalla ohjaamiseen saamaan konkreettisempaa tuntumaa toimintamallin käyttöön.

Kolmannen kerran teemana on ”Yksin vai yksinäinen?”. Tällä kerralla pohditaan yksinäisyyttä ja yksin olemista sekä niihin liittyviä tunteita.

Neljännän kerran teemana on uni. Pohditaan riittävää unen määrää, unen vaikutusta mieleen ja kehoon ja unenlaatua.

Viidennen kerran teemana ovat päihteet. Työparin kanssa keskustelimme, että ajankohtainen aihe päihteisiin liittyen olisi nuuska, joten keskustelua pyritään rajaamaan nuuskaan.

Kuudennen kerran teemana on ravinto. Keskustellaan ravinnon merkityksestä ihmiselle ja siitä, mikä on hyvää ravintoa.

Teemoilla ja niiden lyhyillä kuvauksilla pyritään edesauttamaan keskustelun pysymistä aiheessa ja ehkäisevän liikaa rönsyilyä. Muuten keskustelun tulee olla vapaata ja nuorten tulee voida avoimesti tuoda esiin mielipiteitään, näkemyksiään ja kokemuksiaan.

4.2.5 Toiminnan arviointi

Toimintaa arvioidaan sekä kohtaamispaikalla vierailevien oppilaiden avulla, että työparin palautteen avulla. Oppilailta kerätään palaute hymiöiden muodossa. Hymiöitä on kolme erilaista: hymyilevä, neutraali ja suupielet alaspäin. Kohtaamispaikalta poistuesssa oppilas saa laittaa laatikkoon omaa tunnetilaa kuvaavan hymiön.

Työparin palaute kerätään toteutuskerran jälkeen käytävällä lyhyellä kommenttikieroksella, jossa työpari voi nostaa esille, mikä toimi, mitä voitaisiin kehittää ja miten sekä mikä ei toiminut.

4.2.6 Toimintamallin toistettavuus

Työparin kanssa käydyn keskustelun lopputuloksena todetaan, että toimintamalli ei välttämättä vaadi uudelleen keksimistä enää myöhemmin. Kymmenen toimintakerran jakson voi ohjata esimerkiksi kerran lukukaudessa ja teemat voivat olla joko samat tai niitä voidaan päivittää ja tuoda mukaan ajankohtaisuutta. Samojen teemojen hyödyntäminen uudelleen ei ole ongelma, sillä oppilaat vaihtuvat ja ajat muuttuvat. Toimintamallin teemoineen tulee mukautua aikaansa. Oppilaiden ideat tulisi toimintamallin hengessä myös huomioida.

5 PROJEKTIN TOTEUTTAMINEN JA TULOS

5.1 Ensimmäinen toimintakerta

5.1.1 Toteutuksen kuvaus

Saavuין Noormarkun yhtenäiskoululle 4.3.2019 ajoissa ennen välituntia, jolla toteutus oli. Selvisi, että kuraattori olisi poissa tämän ensimmäisen toimintakerran ja toteuttaisimme sen perhetyöntekijän kanssa kahdestaan. Minun oli tarkoitus osallistua siis toteutukseen vasta seuraavassa teemassa, joka oli pelaaminen. Tällä kerralla tarkoitukseni oli vain seurata ja havainnoida.

Perhetyöntekijä kertoi, että olivat kuraattorin kanssa suunnitelleet hyödyntävänsä fläppitaulua. Taululle oppilaat saisivat kirjoittaa omia keinojaan lievittää stressiä ja näin jakaa sen myös muille. Fläppitaulu siirrettiin oppilaskunnan tilojen ulkopuolelle, käytävälle, jotta muutkin oppilaat voivat jakaa keinonsa. Tämän tarkoituksena oli myös mahdollisesti madaltaa kynnystä jatkossa osallistua toimintaan ja auttaa oppilaita huomaamaan, että he ovat kaikki tervetulleita sinne.

Välituntikellojen soitua, paikalle saapui lopulta yhteensä 12 oppilasta. Huomasimme perhetyöntekijän kanssa, kuinka moni arpoi käytävällä, haluavatko osallistua vai eivät. Muutaman ensimmäisen osallistujan esimerkistä loputkin tulivat paikalle.

5.1.2 Työparin kommentit

Perhetyöntekijän mukaan osallistujamäärä oli tiloihin nähden erinomainen. Juuri enempää ei osallistujia ehkä olisi näihin tiloihin mahtunutkaan. Perhetyöntekijä kommentoi myös positiivisena huomiona, että osallistuminen keskusteluun oli aktiivista, eikä paikalle ollut kukaan tullut tarkoituksenaan häiritä toimintaa.

Päällimmäisenä perhetyöntekijä nosti huomion, että hän koki monen osallistuneen oppilaan päässeensä nyt tutustumaan häneen paremmin. Perhetyöntekijä on kyseisessä

koulussa kohtalaisen uusi ja monelle varmasti vieraampi, kuin esimerkiksi kuraattori, joka on työskennellyt koulussa kauemmin. Tämä oppilashuollon toimijoiden tutuksi tuleminen onkin yksi koko toiminnan positiivinen sivutuote, joka nostettiin alun perin jo Lahden mallissa esille.

5.1.3 Oppilaiden palaute

Välitunnin lähestyessä loppuaan pyysin oppilaita vielä palautehymiön laatikkoon. Toiminnan päätyttyä laskin, että hymiöitä oli kaiken kaikkiaan 13 kappaletta, joista 10 hymyssä suin, 1 suu poikittain ja 2 suupielet alaspäin. Pohdimme perhetyöntekijän kanssa, että joku on saattanut laittaa laatikkoon kaksi hymiötä, sillä on saattanut ajatella mielipiteensä tai tuntemuksensa olevan jotakin kahden hymiön väliltä.

5.1.4 Huomiot

Totesimme perhetyöntekijän kanssa, että toiminnan jatkuvuuden kannalta ja oppilaita osallistavan perusajatuksensa kannalta pelkkä palautehymiöjärjestelmä ei riitä, vaan jatkossa oppilaille tarjottiin mahdollisuus antaa myös kirjallisia kehitysehdotuksia.

Olin ehkä mielessäni asettanut kovin korkeat odotukset keskustelun aktiivisuudelle. Paikalla oli selkeästi sellaisia, jotka halusivat enemmän jakaa esimerkkejä omasta elämästään ja taas toisaalta niitä, jotka halusivat mieluummin kuunnella. Selkeästi ohjaisimme keskustelua kysymyksillä enemmän, kuin olin odottanut.

Tällä ensimmäisellä kerralla sukupuoli jakauma oli silmämääräisesti arvioituna selkeä. Paikalla oli vain yksi poika ja loput olivat tyttöjä.

5.2 Toinen toimintakerta

5.2.1 Toteutuksen kuvaus

Toinen toimintakerta järjestettiin 11.3.2019 välitunnilla. Tämän toimintakerran ohjaisin perhetyöntekijän apuna, sillä kuraattori ei ollut paikalla. Toisen kerran teemana oli pelaaminen. Edellisen toimintakerran jälkeen tehtiin sähköinen kysely oppilaille pelaamisen käytännöistä. Vastausaikaa annettiin 11.3.2019 asti. Ennen oppilaiden paikalle tuloa kirjasin kyselyn tulosten yhteenvedosta keskeiset tulokset fläppitaulun papeereille. Tulokset toimivat keskustelun pohjana.

Paikalle saapui lopulta 14 oppilasta. Tällä kerralla paikalla oli myös enemmän poikia, kuin edellisellä kerralla. Kyselyyn vastasi kaikkiaan 34 oppilasta. Paikalla olleista oppilaista yksi viittasi vastanneensa kyselyyn asiasta kysyttäessä. Aluksi esittelin pape-reille kirjaamani tulokset, jonka jälkeen kysyin, mitä ajatuksia luvut herättävät ja oliko niissä oppilaiden mielestä jotakin silmiin pistävää.

Oppilaat pohtivat erityisesti peliaikoja, sillä 23,5% vastanneiden mielestä yli 8 tuntia on hyvä peliaika kerralla. Sopiva aika päivästä pelaamiselle 32,4% vastanneiden mielestä oli yöllä kello 22.00-03.00. Illalla kello 18.00-22.00 oli 58,8% vastanneiden mielestä paras aika pelaamiselle. Oppilaiden kanssa keskustelimme illalla ja yöllä tapahtuvan pelaamisen vaikutuksista nukkumiseen ja unen laatuun. Kerroin myös, että myöhemmin keväällä yhtenä teemana on uni, joten oppilaat huomaavat, kuinka hyvinvoinnin ympärillä liikkuvat teemat linkittyvät toisiinsa.

Osa oppilaista otti keskusteluun mukaan kännykkäpelit ja sosiaalisen median. He olivat epävarmoja, lasketaanko kännykkäpelit pelaamiseksi. Vastasin tähän, että voimme hyvin sisällyttää kännykkäpelit keskusteluamme ja sosiaalista mediaa on hyvä sivuta ohessa. Keskustelu siirtyikin tässä vaiheessa siihen, mitä tietoja itsestään voi antaa verkossa tapaamalleen henkilölle. Tästä asiasta oli myös erilaisia väittämiä kyselyssä. Keskustelussa tuli ilmi, että osan mielestä oman nimensä voi kertoa, toisten mielestä taas ei. Melko yhteinen mielipide oli siitä, että silmien värin tai oman lempivärin voi kertoa, sillä sen perusteella ei voi tehdä juurikaan johtopäätöksiä henkilöllisyydestä.

5.2.2 Työparin kommentit

Perhetyöntekijä koki käytettävän ajan olevan liian lyhyt. Aika tuntui loppuvan kesken. Totesin tähän vaikuttaneen varmasti sen, että odotin toiminnan alussa hetken, jotta viimeisetkin oppilaat ehtivät paikalle ja melu käytävältä vaimenee. Sovimme, että jatkossa emme odota, vaan aloitamme toiminnan heti, kun välitunti alkaa. Toiminnan tulisi toimia avoimien ovien periaatteella, eli paikalle saa tulla, kun ehtii ja jos ei halua loppuun asti olla paikalla, voi kesken poistua normaalisti välitunnille.

Perhetyöntekijä kertoi myös saaneensa muutaman oppilaan puheista vaikutelman, että heillä oli ennakko-oletuksia pelaamisen käsittelystä. Vaikutti siis, että he puolustelivat jo valmiiksi pelaamista hyvänä asiana. Perhetyöntekijä kertoikin näille oppilaille heti, että emme tuomitse, vaan tarkastelemme yhdessä asioita eri näkökulmista.

Keskustelin työparin kanssa sähköpostitse toimintakerran jälkeen. Kerroin, että toimintaan osallistuneiden oppilaiden toimesta minua pyydettiin välitunnin alkaessa sulkemaan ovi, sillä käytävältä kantautuva meteli häiritsi osaa. Sovimme kuitenkin, että ovi pidetään auki, sillä tällöin tila on kutsuva ja vaikuttaa paremmin siltä, että jokainen on sinne tervetullut. Sovimme myös, että nimikilpailun tulos tulisi pikimmiten ilmoittaa ja voittaja palkita. Keskustelimme myös, että tällä kerralla esiin nousseet haasteet, kuten toisten päälle puhuminen, ennakkoluulot toimintaa kohtaan ja ajankäyttö muotoutuvat varmasti oikein, kun toimintaa jatketaan ja se tulee tutummaksi niin toteuttavalle osapuolelle kuin oppilaillekin.

5.2.3 Oppilaiden palaute

Palautehymioitä saimme palautelaatikkoon yhteensä 8 kappaletta, joista 6 oli hymyssä suin ja 2 suu poikittain. Tästä emme juurikaan voineet vetää johtopäätöksiä, sillä kato oli tässä tapauksessa melko suuri.

Tällä kerralla käyttöön otettiin mahdollisuus oppilaille antaa anonymisti kehitysideoita kirjoittamalla ne paperilapulle. Oppilaiden ehdotuksissa ehdotettiin kahta teemaa, joita olivat erilaisuus ja seksi. Erilaisuus on kevään viimeinen teema, joten tämä tulee

käsiteltyä. Arvioimme perhetyön tekijän kanssa myös teemaa seksi. Oppilaat ovat eri kehitystasoisia ja tietävät asioista eri verran, joten pohdimme tämän ainakin vaikuttavan aiheen käsittelyyn. Tällaista teemaa käsitellessä esimerkiksi terveydenhoitajan ammattitaidon hyödyntäminen voisi olla hyvä ajatus. Ehdotin myös mahdollisuutta jakaa seksi useampaan teemaan, kuten pornoon ja ehkäisyyn.

5.2.4 Huomiot

Edellisen toimintakerran ja tämän toimintakerran jälkeen olen kuullut perhetyöntekijän kommentit ja lisäksi lähettänyt tiivistelmän kunkin kerran annista sekä perhetyöntekijälle, että kuraattorille. Tiivistelmän olen lähettänyt lähinnä siitä syystä, että kuraattori on ollut kaksi ensimmäistä toimintakertaa poissa. Jatkossa kuraattorin ollessa paikalla, voimme kuitenkin parhaiten yhdessä koota ajatuksemme tiivistelmäksi ja näin ollen kehittää toimintaa.

Ehdotin työparille käytännöksi, että olisi hyvä aina seuraavalla toimintakerralla lukea paikalle tulleille oppilaille edellisellä kerralla saadut ideat ja kertoa pääpiirteissään onko ne toteutettavissa ja miten ja millä aikataululla niihin voitaisiin palata. Näin oppilaille voidaan välittää viesti, että heidän ideoillaan on merkitystä ja niitä pyritään toteuttamaan mahdollisuuksien mukaan.

Jatkossa myös mahdollisiin ennakkuuuihin, että olemme torumassa ja suorastaan saarnaamassa elintavoista, voimme vaikuttaa kertomalla toimintakerroilla toiminta-ajatuksistamme. Tarjoamme oikeaa tietoa ja ohjaamme keskustelua sekä tarvittaessa tarjotaan oppilashuollon yksilöllistä kontaktia.

Edellisellä toteutuskerralla tehty fläppitaulupaperi, jossa oli oppilaiden omia keinoja lievittää stressiä, jätettiin tilan oveen myös muiden oppilaiden nähtäväksi. Paperi poistettiin ovesta tällä toimintakerralla ja tilalle laitettiin tällä kerralla käsitellyt kyselyn tulokset. Pohdin tämän olevan hyvä käytäntö ja tekevän toimintaa läpinäkyväksi.

5.3 Kolmas toimintakerta

5.3.1 Toteutuksen kuvaus

Kolmas toimintakerta toteutettiin 18.3.2019. Tällä kerralla aloitimme keskustelun heti välituntikellojen soidessa ja ensimmäisten oppilaiden saavuttua paikalle, kuten viime toimintakerran jälkeen työparin kanssa sovimme. Lopulta paikalle saapui 12 oppilasta. Tämän toimintakerran teemana oli ”Yksin vai yksinäinen?”. Kuraattori oli tällä kerralla myös paikalla, joten työpari ohjasi tämän kerran toiminnan. Osallistuin itse keskusteluun esittämällä oppilaille täydentäviä kysymyksiä, jotka ohjasivat keskustelua omalta osaltaan.

Tällä toimintakerralla nimikilpailun voittaja palkittiin ja muillekin paikalla olleille oppilaille kerrottiin vielä, että toiminta on nyt saanut nimen ”LUKE – Lupa keskustella”. Asiasta oltiin aikaisemmin tiedotettu myös koko kouluyhteisöä.

Oppilaille tuntui heidän kertomiensa perusteella olevan selvää termien *yksin* ja *yksinäinen* erot. Muutamat oppilaat kertoivat, kuinka tarvitsevat yksin olemista. He kertoivat, että esimerkiksi koulupäivän aikana kokevat sosiaalisten tilanteiden kuorman kasvavan niin suureksi, että koulupäivän jälkeen yksin olo on tervetullutta.

Kuraattori esitti myös kysymyksen oppilaille, että mistä he tunnistavat yksinäisen ihmisen sellaisen nähdessään. Tähän kysymykseen ei ehkä tullut kovin selvää vastausta, mutta oppilaat pohtivat, etteivät koe kouluyhteisössään olevan tällä hetkellä ketään yksinäistä. Oppilaat kuitenkin kertoivat oppilaista, joita aikaisemmin heidän koulusaan oli ollut, jotka olivat kokeneet yksinäisiksi. Työparin aloitteesta keskustelimme siitä, kuinka tärkeää mahdollisesti yksinäiselle ihmiselle on mennä puhumaan. Tervehtiminen todettiin hyväksi käytännöksi. Oppilaita kannustettiin siis tällaiseen positiiviseen toimintaan.

5.3.2 Työparin kommentit

Toimintakerran jälkeen kävimme keskustelun työparin kanssa. Työpari korosti jälleen ajoissa aloittamisen tärkeyttä ja tämän asian toimineen tällä kertaa hyvin. Perhetyöntekijä nosti esille ajan niukkuuden. Keskustelimme siitä, kuinka ehkä tavoite ei ole käydä teemoja läpi kovin syväluotaavasti, vaan annamme ajatuksia ja näkökulmia ja oppilaat tuottavat myös näitä sekä tuovat kokemuksiaan esille keskusteluiden kautta. Tämän seikan pohjalta totesimme siis yhdessä, että aika on riittävä, sillä kyseessä ei kuitenkaan ole oppitunti, eikä sellaista vaikutelmaa haluta oppilaille edes välittää.

Työpari koki, että paikalla ei ollut oppilaita, jotka olisivat olleet varsinaisesti yksinäisiä, joten positiiviseen toimintaan kannustaminen yksinäisiä kohtaan oli tällä kertaa sopiva lähestymistapa. Kuraattori toivoi myös, että keskustelun pohjalta oppilaat erottavat yksinäisyyden tunteen myös itsessään ja erottavat sen oppilaiden esille nostamasta yksin olostä, joka taas voidaan nähdä voimavarana.

Perhetyöntekijä oli sitä mieltä, että toimintaa voi tarvittaessa ohjata yksinkin, toisen työparista ollessa poissa. Tämä ei ole ensisijainen tapa ohjata toimintaa, mutta totesimme, juuri tästä joustavuudesta johtuen, työparimallin olevan paras tapa toiminnan toteuttamiseen.

5.3.3 Oppilaiden palaute

Hymiöpalautteena saimme oppilailta 8 hymyssä suin olevaa hymiötä. Muut hymiöt eivät olleet tällä kertaa edustettuina. Pohdimme työparin kanssa syitä tällaisille palautteille. Uskomme pääasiassa toiminnan aidosti miellyttävän suurinta osaa oppilaista, mutta välitunnin loppuessa, ei monella ehkä ole aikaa tai motivaatiota pohtia mielipidettään toiminnasta sen tarkemmin.

Pyysin oppilailta tällä kertaa myös kirjallisia kehitysehdotuksia koskien erityisesti uutta toiminnan nimeä. Pyysin oppilaita ehdottamaan, miten nimeä voitaisiin tuoda näkyvämmäksi kouluyhteisössä. Ehdotuksia ei ainakaan tällä kerralla vielä saatu yhtään.

5.3.4 Huomiot

Olen jokaisen toimintakerran jälkeen lähettänyt sähköpostissa koosteen toimintakerasta perhetyöntekijälle ja kuraattorille. Kooste on sisältänyt omat havaintoni toiminnasta, työparin kanssa keskustellut asiat sekä kysymyksiä seuraavasta toimintakerasta. Työpari toi ilmi, että aikovat koostaa näistä sähköposteista sisällön kevään viimeiselle kerralle, joka on vanhemmille tarkoitettu. Tuolla toimintakerralla kohtaamispaikkatoiminnasta kerrotaan vanhemmille tarkemmin ja esitellään mitä siellä on nuorten kanssa tehty.

Pohdin itse, että tällaista koontia on hyvä toteuttaa muuallakin tällaista toimintamallia hyödynnettäessä. Näin jo käytyjen keskusteluiden ydinsisällöt ja teemat tallentuvat jonnekin ja koontia voidaan hyödyntää tulevien teemojen ja toteutusten suunnittelussa. Esimerkiksi siis jonkinlainen kohtaamispaikan vihko voisi olla hyvä käytäntö työparin työvälineenä.

5.4 Neljäs toimintakerta

5.4.1 Toteutuksen kuvaus

Neljäs toimintakerta toteutettiin 25.3.2019. Paikalle saapui 12 oppilasta. Osa oppilaista olivat samoja, kuin kolmella aikaisemmalla kerralla, osa on ollut kerran tai kaksi aikaisemmin ja myös muutama uusi kasvo nähtiin tällä toimintakerralla. Tämän kerran teemana oli uni. Muutama oppilas ihmettelikin ääneen, kun heidän mielestään unta oltiin käsitelty jo. Perhetyöntekijä kertoi oppilaille, että olemme sivunneet unta esimerkiksi pelaamisen yhteydessä. Tällöin keskusteltu pelaamisen vaikutuksesta esimerkiksi unen määrään ja nukahtamiseen.

Tällä kerralla kuraattori nosti esille termin *unihygieniä*. Oppilaat saivat kertoa, mitä se heidän mielestään tarkoittaa. Useimmat liittivät termin esimerkiksi suihkussa käymiseen ennen nukkumaan menoa tai lakanoiden vaihtoon. Unihygieniasta ja siihen liittyvistä hyvistä käytännöistä keskusteltiin tovi aluksi. Keskustelua ajoi sivuraiteille alussa oppilaiden muihin aiheisiin liittyvät omat keskustelut, läksyjen tiedustelut sekä

niiden tekeminen. Sovimme yhdessä, että LUKE:ssa ei tehdä läksyjä, sillä käytettävä aika on muutenkin rajallinen, eikä kyseessä ole kuitenkaan läksyparkkitoiminta tai muu vastaava.

Oppilaita kiinnosti selkeästi keskustelu erilaisista unista ja he esittivätkin erilaisia omia tulkintoja unistaan sekä kysymyksiä, mistä tietynlaiset unet voivat tulla. Kuraattori kertoi oppilaille, että unia ei kannata ehkä tulkita liikaa eivätkä ne ole todellisia, mutta unessa koetut tunteet ovat, joten niitä on hyvä pohtia ja miten ne kiinnittyvät omaan valvemaailmaan. Minä nostin esille tyypilliset painajaiset, kuten se, että joku jahtaa tai henkilö putoaa jostakin. Oppilaat samaistuivat näihin painajaistyyppeihin. Oppilaat toivat itse esille, kuinka he saattavat nähdä unta tippumisesta ja herätä juuri sillä hetkellä, kun tippuvat maahan. Tällekin löydettiin luonnollinen selitys lihasten rentoutumisesta.

Mielenkiintoisten keskusteluiden päätteeksi kuraattori kysyi oppilailta, mitä he ovat valmiita tekemään oman unenlaatunsa parantamiseksi. Oppilailta nousi selkeästi esille se, että monet heistä eivät tiedä, mitä voivat tehdä asian hyväksi. Lopuksi oppilaat saivat ottaa itselleen unihygieniasta kertovan ohjemonisteen, jonka vinkkejä voivat hyödyntää omassa unihygieniassaan. Sama moniste laitettiin tilan oveen, jotta muutkin oppilaat voivat hyötyä näistä vinkeistä.

5.4.2 Työparin kommentit

Kuraattori korosti edelleen toteutusten vähäisen suunnittelemisen tärkeyttä. Teemojen asettaminen ja niistä ammattilaisella oleva perustietämys riittävät pitkälle. Perhetyöntekijä nosti esille, kuinka oppilaat itse tuottavat hyviä pohdintoja, kysymyksiä ja havaintoja käsitellyistä teemoista, joten toiminta on myös näin ollen pitkälti itseohjautuvaa.

Työpari toi esille, että tällä viikolla 8. luokkalaiset olivat työelämään tutustumisen jaksolla, joten koko yläkoulun puoli oli tätä myöden hieman rauhallisempi. Oppilaat kom-

mentoivat asiaa myös rauhoittavana asiana. Perhetyöntekijä huomautti myös, että neljän toimintakerran aikana paikalla ei ole ollut yhtäkään 7. luokkalaista. Pohdimme tähän syitä.

5.4.3 Oppilaiden palaute

Oppilailta saatiin hymiöpalautteena 9 hymyssä suin olevaa, 2 suu poikittain olevaa sekä 1 suupielet alaspäin oleva. Yhteensä hymiöitä oli siis 12. Kirjallisten kehitysehdotusten ja palautteen antaminen oli tälläkin kerralla mahdollista, mutta sitä ei saatu. Näin ollen hymiöiden ja kävijämäärien perusteella voidaan väittää, että toiminta miellyttää suurinta osaa. Tarkempia kokemuksia ei tällä palautejärjestelmällä ole mahdollista saada.

5.4.4 Huomiot

Tällä kerralla keskustelu oli mielestäni jo paljon rennompaa. Monet kävijät olivat jo jollakin tasolla tutumpia toisilleen, elleivät entuudestaan olleet. Oppilaiden tuottamien kysymysten, pohdintojen ja havaintojen määrä tuntui olevan merkityksellisemmässä roolissa tällä kerralla, eikä työpari ehkä niin aktiivisesti ohjannut keskustelua. Työparin toimesta esitettiin ainoastaan keskustelua ohjaavia kysymyksiä, joihin oppilaat saivat takertua keskustelemaan tarkemmin. Toiminta tuntuu saaneen jo hieman vakiintuneemman sijan ja omanlaisen kulttuurin koulussa.

Työpari keskusteli myös, että jääkö toinen taka-alalle ohjaamisessa välillä. Tästä keskustelusta päädyin ehdottamaan, että työpari voisi jakaa teemat omien vahvuuksiensa mukaan, jolloin työparista toinen on aina omissa teemoissaan vastuuhjaajana ja toinen työparista tukee ohjaamista. Työpari oli ehdotukseni kanssa samaa mieltä ja kuraattori nosti vielä esille, että tämä voisi myös tasavertaistaa työparin molempia osapuolia oppilaiden silmissä.

5.5 Viides toimintakerta

5.5.1 Toteutuksen kuvaus

Viides toimintakerta toteutettiin 1.4.2019. Paikalle saapui aluksi vain kolme oppilasta ja vaikuttikin hetken, että toteutus viedään läpi kolmen oppilaan voimin. Lopulta paikalle saapui yhteensä 12 oppilasta. Tämän toimintakerran teemana oli nuuska.

Kuten edellisestä toimintakerrasta opimme, työpari jakoi tavallaan vetovastuun tässä niin, että tällä kertaa puhetta johti perhetyöntekijä. Perhetyöntekijä kysyikin oppilailta, käyttävätkö tai ovatko he kokeilleet nuuskaa. Vastauksia saatiin vaihtelevasti. Osa kertoi kokeilleensa, mutta oli jyrkästi sitä mieltä, että se ei ole heidän juttunsa. Varsinaisia säännöllisiä käyttäjiä ei ilmoittautunut.

Keskustelun alussa laitettiin kiertämään nuuskaa koskeva esite, jossa kerrotaan nuuskasta ja sen haitoista. Nuoret tuntuivat olevan hyvin perillä nuuskan terveyshaitoista ja sen katukaupasta. Kysyttäessä moni viittasi tietävänsä heti henkilön, jolta voisi nuuskaa tarvittaessa ostaa. Keskustelu sivusi nuuskan myynnin ja ostamisen yhteydessä myös kuraattorin esiin nostamaa tapausta, jossa jo kerran käytettyjä nuuskapusseja oltiin kerätty rasioihin ja myyty edelleen. Tämä oli monen mielestä vastenmielinen ajatus. Yhteisenä toteamuksena nousi myös esiin, että katukaupassa ei voi olla varma, onko nuuska tosiaan tuoretta vai jo kerran käytettyä.

Työpari ohjasi yhdessä keskustelua selkeästi niihin asioihin, jotka nuoria yleisesti nuuskassa kiinnostaa. Esimerkiksi tupakointia rajoittanutta lainsäädäntöä sivuttiin yhtenä selittävänä tekijänä nuuskan käytön lisääntymiselle.

5.5.2 Työparin kommentit

Sekä perhetyöntekijä että kuraattori olivat vahvasti sitä mieltä, että nuuska ei tule pysymään jatkossa teemana mukana toiminnassa. He perustelivat tätä päätöstä sillä, että nuoret tietävät aiheesta paljon ja sitä tuodaan opinnoissa sekä muissa yhteyksissä muutenkin paljon esille. Työpari päätti myös, että muutkin päihdeteemat saavat jäädä pois.

Työpari totesi, että päihdeasioita voidaan kuitenkin sivuta muiden yhteensopivien teemojen yhteydessä. Oppilailta tulevasta toiveesta voidaan niitä kuitenkin ottaa käsitteilyyn. Selkeä tarve siis huomioidaan näissä teemoissa. Tämän teeman tilalle kaavailtiin oppilailta tullutta ehdotusta aiheesta seksi.

5.5.3 Oppilaiden palaute

Oppilailta saadusta hymiöpalautteesta saatiin 20 hymyssä suin olevaa sekä yksi suupielet poikittain oleva. Palautehymiöitä saatiin siis enemmän, kuin paikalla oli oppilaita tällä toimintakerralla. Tämän palautteen, sekä säännölliseksi muodostuneen kävijämäärän perusteella voidaan sanoa, että toimintamalli on alkanut vakiintua hyvin Noormarkun yhtenäiskoulussa.

5.5.4 Huomiot

Keskustelin toiminnan jälkeen perhetyöntekijän kanssa mahdollisesta tilanteesta, jossa oppilaita ei saavukaan paikalle tai heitä saapuu vain muutama. Ehdotin, että jos paikalle saapuu yksikin oppilas, toiminta toteutetaan normaalisti. Jos paikalle ei saavu yhtäkään, luonnollisesti tämä toimintakerta peruuntuu. Aikataulullisista syistä sen siirtäminen voi olla hankalaa, joten voi olla mahdollista, että tämä teema jää silloin käsittelemättä. Perhetyöntekijä oli samaa mieltä ehdottamastani käytännöstä.

5.6 Kuudes toimintakerta

5.6.1 Toteutuksen kuvaus

Kuudes toimintakerta toteutettiin 8.4.2019. Paikalle saapui 9 oppilasta. Tällä kertaa teemana oli ravinto ja työpari oli etukäteen sopinut terveydenhoitajan kanssa, että tämä tulisi kertomaan oppilaille hieman ravintoaineista ja terveellisistä ruokailutottumuksista. Kuraattori oli tällä kertaa pois, joten terveydenhoitaja ohjasi toimintaa perhetyöntekijän kanssa.

Terveydenhoitaja oli tuonut paikalle tietoa eri ruoka-aineiden sisältämistä sokerin, suolan ja tyydyttyneiden rasvojen määristä. Muutamat oppilaat näitä silmäilivätkin. Oppilaat toivat esille rohkeasti omia ruokailutottumuksiaan ja niistä keskusteltiin yhdessä.

Toiminnan päätteeksi kerroin oppilaille tämän kerran olleen minun osaltani viimeinen. Toivotin kaikille hyvää jatkoa ja kannustin käymään kohtaamispaikalla aktiivisesti. Oppilaat toivoivat minun vielä palaavan joskus mukaan toimintaan. Kerroin, että vierailun mahdollisuutta voidaan joskus selvittää.

5.6.2 Työparin kommentit

Oppilaiden poistuttua arvioimme toimintaa perhetyöntekijän ja terveydenhoitajan kanssa. Terveydenhoitaja piti häiritsevänä sitä, että koulun käytäviltä kantautui hälyä tilaan. Olimme asiasta samaa perhetyöntekijän kanssa. Perhetyöntekijä kertoi terveydenhoitajalle, kuinka tilan ovi on päätetty pitää auki, jotta sisälle voi tulla helposti, vaikka myöhässäkin ja taas poistua, kun siltä tuntuu. Tällä kertaa oppilaat eivät jostakin syystä menneet ulos välitunnille, eli kyseessä oli poikkeuksellinen tilanne.

Pohdimme, että sokeri, suola ja rasva -esimerkkien näytteille asettaminen toi kyllä konkretiaa teemaan, mutta oppilaat eivät juurikaan tarttuneet niihin tällä kertaa. Terveydenhoitaja pohti myös, että esimerkkejä oli ehkä tällä kertaa muutenkin liikaa näytillä, joten muutama esimerkki voisi riittää hyvin, eivätkä ne veisi niin paljoa tilaa. Totesimme kuitenkin olleen hyvä, että terveydenhoitaja osallistui tällaiseen teemaan ja toi ajantasaista tietoa ravinnosta oppilaille. Perhetyöntekijä pohti, oliko teema mahdollisesti vaikuttanut osan oppilaista pois jäämiseen. Totesimme, että näin voi olla, mutta oikeaa vastausta emme asiaan nyt saa.

5.6.3 Oppilaiden palaute

Hymiöpalautteena saatiin 21 hymyssä suin olevaa, yksi suupielet poikittain oleva sekä yksi suupielet alaspäin oleva. Arvioin itse tällaisen palautteen olevan toiminnan kehittä-

tämisen kannalta epärelevanttia, sillä pääasiassa joka kerta enemmistö on ollut tyytyväisiä hymiöpalautteen perusteella ja ne, jotka ovat olleet tyytymättömiä, eivät ole antaneet kirjallista palautetta, jossa olisivat avanneet syitä. Molempia palautemuotoja on erikseen jokaisen toimintakerran päätteeksi pyydetty.

5.6.4 Huomiot

Pohdin itse, että jatkossa sopivassa teemassa terveydenhoitajan osallistuessa toiminnan ohjaamiseen voisi olla parasta, että paikalle ei tuotaisi paljoa rekvisiittaa. Uskon, että tälläkin kertaa oppilaille tärkein asia oli, että terveydenhoitaja saapui paikalle, eikä niinkään näytteille asetetut esimerkit. Terveydenhoitaja tulee mahdollisesti vierailemaan jatkossakin kohtaamispaikalla sellaisissa teemoissa, joissa voi ammattinsa puolesta tarjota oppilaille paremmin tietoa.

6 PROJEKTIN ARVIOINTI JA PÄÄTTÄMINEN

6.1 Toimintamallin toteuttaminen suhteessa teoreettiseen taustaan

6.1.1 Oppilaiden näkökulma

Kuten Lahden mallissakin, yhtenä tavoitteena oli, että oppilashuollon toimijat tulisivat oppilaille tutuksi toiminnan kautta. Tässä tapauksessa kuraattori oli selkeästi oppilaille tutumpi, mutta uusi perhetyöntekijä ei niinkään. Perhetyöntekijä koki toiminnan alussa jo tärkeäksi sen, että hän tulee tutummaksi oppilaille.

Toimintaan muodostui selkeästi pieni ydinryhmä, eli oppilaat, jotka olivat paikalla lähes jokaisella toimintakerralla. Tästä huolimatta toimintakerroilla oli myös paljon vaihtuvia kasvoja. Toiminta oli rajattu perusopetuksen 7.-9. luokille, mutta tässä tapauksessa 7. luokkalaisten ei löytäneet toimintaa tällä kertaa.

Oppilashuollon toimijoihin tutustumisen lisäksi yhtenä tavoitteena oli tukea oppilaiden hyvinvointia sekä kasvua ja kehitystä toiminnalla. Tätä tavoitetta täytettiin tarjoamalla ajantasaista ja oikeaa tietoa käsiteltävistä teemoista keskusteluiden tueksi. Oppilaat tulivat myös kuulluiksi, sillä heidän omat näkemyksensä ja ajatuksensa olivat keskusteluiden keskiössä.

Yhteisöllisyyden näkökulma tuli yhteisestä toiminnasta, sekä myös toiminnan ulkopuolelle jääneiden osallistamisesta esimerkiksi pelaamista koskevan kyselyn avulla. Lisäksi toimintakerroilla käsiteltyjä asioita laitettiin koko kouluyhteisön nähtäville, jotta mahdollisimman moni voisi hyötyä tiedoista ja kynnys osallistua toimintaan saataisi madaltua.

Oppilaiden osallisuuden edistäminen näkyi palautejärjestelmänä sekä suunniteltuna toimintana, kuinka palautetta voitaisiin hyödyntää. Tällä kertaa oppilaat tyytyivät antamaan pääasiassa vain hymiöpalautetta, mutta kirjallisia ehdotuksia toiminnan kehittämiseksi saatiin myös. Toimintakertojen ajankohdasta tai niille varatusta ajasta kertaa kohden ei saatu valitettavasti palautetta. Oletukseni on, että tyytymättömyys olisi tuotu varmemmin esille.

6.1.2 Toteuttavan työparin näkökulma

Kuten edellisessä kappaleessa mainittiin, kokemus oli, että työpari tuli toiminnan kautta tutummaksi oppilaille. Tämän lisäksi heräsi pohdinta siitä, että jotkut oppilaat, jotka hakevat tukea ja turvaa koulun aikuisista saavat tätä kautta aikaa ja huomiota, jota muuten on rajallisesti tarjolla. Näin voi varmasti olla, mutta toisaalta tällaiset oppilaat joutuvat myös jakamaan huomion muiden toimintaan osallistuvien oppilaiden kanssa, joten ei voida sanoa, onko tällä suoranaista vaikutusta esimerkiksi yksilötyöskentelyyn.

Työpari on kokenut koko toiminnan ajan toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen melko vaivattomaksi, joka on muiden työtehtävien ohella toimiessa tärkeää. Toiminta

vaatii työparilta pääasiassa hyvin rajatut teemat ja selkeän yhteisen ajatuksen, millaiseen keskusteluun sillä pyritään. Toteutuksissa keskustelun ohjaaminen on tärkeää, unohtamatta antaa oppilaille tilaa esittää omia näkemyksiään ja kokemuksiaan.

Työpari piti parina työskentelyä toiminnassa tärkeänä, sillä toisen ollessa pois, voi toinen ottaa ohjat. Työpari korosti myös avoimien ovien -periaatteen tärkeyttä, jotta toiminnan tietynlainen rentous ja vapaus säilyisi. Periaatteen mukaisesti toiminnalle tarkoitetun tilan ovi tulee olla auki toiminnan ajan ja oppilaat voivat liittyä toimintaan ja poistua kun haluavat.

6.1.3 Kouluyhteisön näkökulma

Toiminnasta oli informoitu oppilaita, vanhempia sekä koko koulun henkilökuntaa hyvin, jolloin toiminnassa ei kohdattu haasteita niiltä osin. Toteuttava työpari tulee järjestämään viimeisen toimintakerran pelkästään oppilaiden vanhemmille. Tuolla kerralla työpari esittelee toimintaa vanhemmille tarkemmin. Näin voidaan panostaa myös koulun ja kodin yhteistyöhön sekä kuulla myös vanhempia toiminnan suunnittelussa ja kehittämisessä.

Toiminta vaati tilan ja ajan, joten muun kouluyhteisön tuli huomioida tämä muiden toimintojen suunnitteluissa. Hyvällä yhteistyöllä toiminta saatiin mahtumaan sille sovitettuun paikkaan, eikä siitä aiheutunut varsinaista haittaa muun kouluyhteisön toiminnalle.

6.2 Hyvät käytännöt toimintamallissa

Tässä toimintaympäristössä todettiin tietyt käytännöt oleellisiksi. Osa käytännöistä on mallinnettu Lahden mallista ja osa taas syntyi toiminnan mukana kokemusten ja keskusteluiden pohjalta. Käytäntöjä on arvioitu työparin kanssa keskustelemalla.

Parityöskentely on keskeinen osa toimintaa, kuten aikaisemmin mainitsinkin. Konkreettisin hyöty on se, että toiminta ei peruunnu, vaikka toinen työparista olisikin pois. Lisäksi se vähentää kuormitusta yksittäiseltä työntekijältä ja jakaa vastuuta. Lahden

mallissa työparina toimivat lukion kuraattori ja terveydenhoitaja. Tässä mallissa pääasiallisena työparina toimi koulukuraattori ja perhetyöntekijä. Lisäksi mukaan saatiin yhdelle toteutuskerralle kouluterveydenhoitaja, jonka kanssa sovittiin yhteistyöstä jatkossa.

Vetovastuu käytäntönä syntyi toiminnan loppuvaiheilla. Työparin kanssa käydyn keskustelun perusteella koettiin tarpeelliseksi, että käsiteltävien teemojen vetovastuut jakautuvat työparin molempien osapuolten kesken osaamisen, mielenkiinnon ja aiheeseen perehtyneisyyden mukaan. Näin voidaan myös toiminnasta aiheutuvaa työvastuuta jakaa tasapuolisesti. Arveltiin myös, että oppilaiden silmissä tämä tekee työparin molemmista osapuolista tasavertaisia aikuisia.

Palautejärjestelmä on keskeinen osa toimintaa, sillä siten oppilaiden osallisuutta tuetaan ja heidän annetaan vaikuttaa toimintaan. Hymiöpalaute koettiin tässä toteutuksessa suuntaa antavana hyväksi, mutta erityisesti kirjallinen palaute on merkittävässä roolissa toiminnan kehittämisen kannalta. Olisi varmasti parasta, jos toimintakertojen ulkopuolellakin koululta löytyisi esimerkiksi toiminnalle tarkoitettu postilaatikko, johon palautetta ja kehittämis ehdotuksia voisi antaa anonymisti. Tämä lähinnä siksi, että varsinaiselle toiminnalle varattu aika oli hyvin lyhyt, joten oppilaat eivät ehkä tästä syystä halunneet käyttää aikaansa palautteen antamiseen.

Teemojen rajausta on vahvasti sidoksissa toiminnalle varattuun aikaan. Tässä toteutuksessa aikaa oli hyvin vähän toimintakertaa kohden, joten teemat tuli rajata hyvin. Esimerkiksi uni on hyvin laaja teema, mutta unihygienia on jo huomattavasti tarkkarajaisempi teema.

6.3 Toimintamallin tulevaisuuden näkymät

Noormarkun yhtenäiskoululla toimintamalli on todettu hyväksi ja sitä ollaan halukkaita jatkamaan. Toimintamallista on pidemmältä ajalta jo hyviä kokemuksia Lahdesta, jossa se on saanut alkunsa. Toimintamalli kehittyy toivottavasti edelleen parempaan suuntaan uusien tekijöiden mukana.

On toivottavaa, että kun tällaista yhteisöllistä toimintakulttuuria edistetään, sen vaikuttavuutta arvioitaisiin. Näin ollen voidaan saada aina vain vahvempaa näyttöä yhteisöllisen työn ja toimintakulttuurin puolesta puhumisen tueksi. Toimintamallin hyödyntäminen useammassa koulussa ja kokemusten jakaminen edesauttavat luotettavan kuvan syntymistä.

LÄHTEET

Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.

Hämäläinen, J. & Nivala, E. 2008. Kasvatustiede – pedagogisen ihmistyön tiede. UNIPress Suomi.

Kuisma, N. & Heinonen, M. 2017. Huoltoasema: Yhteisöllistä opiskeluhuoltoa luki-ossa. Diaesitys Tiirismaan lukion yhteisöllisestä toimintamallista.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 muutoksineen.

Lastensuojelun Keskusliiton www-sivut. 2018. Viitattu 21.1.2019. <https://www.lskl.fi>

Mahkonen, S. 2014. Uusi oppilashuoltolaki työvälineenä. Helsinki: Edita.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013/1287.

Paasivaara, L. & Nikkilä, J. 2010. Yhteisöllisyydestä työhyvinvointia. Helsinki: Kirjapaja.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628 muutoksineen.

Perälä, M-L., Hietanen-Peltola, M., Halme, N., Kanste, O., Pelkonen, M., Peltonen, H., Huurre, T., Pihkala, J. & Heiliö, P-L. 2015. Monialainen opiskeluhuolto ja sen johtaminen. Helsinki: Juvenes Print.

Raivio, H. & Karjalainen, J. 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Teoksessa T. Era (toim.) Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 12-34.

Roine, M., Puusniekka, R., Luopa, P., Kinnunen, T. & Jokela, J. 2011. Kaikki mukaan! – Yhteisöllisyys Helsingin peruskoulujen voimavaraksi. Helsinki: Helsingin kaupunki ja Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Räty, T. 2015. Lastensuojelulaki – käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Sjöroos, M. 2010. Myötätunto – Ole läsnä, elä mukana. Helsinki: Minerva.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen www-sivut. 2019. Viitattu 21.1.2019. <https://www.thl.fi>

